

Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet
Harmat Artúr Központi Kántorképző Tanfolyam

III. év
Megszentelt idő:
a liturgikus év és a zsolozsma
Jegyzet

Összeállította:
Dr. Verbényi István
és
Füzes Ádám

Budapest, 2002.

Bevezetés

Zarándokúton vagyunk, és az Egyház felidézi előttünk Krisztus Urunk életét és egész megváltói művét, amely elvezet bennünket a Vele való személyes találkozásig. Az idő múlását megtapasztaljuk belső biológiai ritmusunk által, de érzékeljük a kozmikus mozgásokból is.

Az időmérés kozmikus természetes egységei:

- nap, amikor a Föld a tengelye körül megfordul (24 óra);
- hónap, a Hold földköri fordulata (29 és fél nap);
- év, a Föld Nap körüli keringése.

A meghatározásokat figyelembe véve az időszámítás a három égitest – Nap, Hold és Föld – mozgásán alapszik. Mivel ezek egymástól függetlenek, ezért a mozgásuk időtartamához kapcsolódó ünnepek időpontja gyakorta kiigazításra szorul. A Nap járásához igazodó ünnepek dátum szerinti állandó ünnepek (pl. Karácsony), a Hold járásához igazodó ünnepek a dátum szerinti változó ünnepek (pl. Húsvét). A hét társadalmi közösségek szerint változik (pl. zsidó és keresztény hét nap; régi római nyolc nap; kínai és görög tíz nap, stb.), a pihenés napja a zsidóknál a szombat, a keresztényeknél a vasárnap, a mohamedánoknál a péntek¹. A liturgikus ünnepléseket közlő helyi naptárt *Direktóriumnak* nevezzük.

1. Az üdvösség történetétől a liturgikus évig

1.1. Az üdvösség történetének eseményei

A IV. eukarisztikus imában összefoglalva megtaláljuk az üdvösség történetének legfőbb eseményeit. Az Isten szándéka, hogy teremtményeit áldásával árássa el és boldogítsa világossága fénye által.

¹ A naptárral kapcsolatos kérdésekről lásd: SCHALK Gyula: *Idők-korok-naptárak*, Budapest 1993.

Ezért teremtette a maga képmására az embert és gondjára bízta az egész világot. Az ember engedetlensége által elvesztette Isten barátságát, de ő nem hagyta a halál hatalmában. Szövetséget ajánlott az embereknek és a próféták tanításával vigasztalta, hogy várják az üdvösséget. Az idők teljességében úgy teljesítette az Atya üdvözítő akaratát, hogy Üdvözítőt küldött nekünk: egyszülött Fiát, aki halálra adta önmagát, feltámadásával legyőzte a halált és újjáteremtette az életet.

Az üdvösség történetének legnagyobb eseménye Urunk szenvedése, kereszthalála és dicsőséges feltámadása volt. Ennek előkészítése történt az Ószövetségben, majd a megtörténte után az Úr elküldte a Szentlelket, hogy a megszentelés műve megvalósuljon.

1.2. A húsvéti misztérium heti ünneplése

„Isten megáldotta és megszentelte a hetedik napot” (Ter 2,3) – olvassuk a szombat ünneplésének parancsáról, amely az első szövetségben előkészíti az új és örök szövetség vasárnapját². Mivel az Úr feltámadása a hét első napján történt, az apostolok az ószövetségi szombat ünnepléséből áttértek Urunk húsvéti misztériumának ünneplésére. Ezért ezt a napot hamarosan az Úr napjának nevezték, és minden héten megünnepelték. Engedelmeskedtek az utolsó vacsorán adott parancsának, és az ő „emlékezetére” cselekedvén közösen imádkoztak, a kenyértörést pedig házanként végezték (vö. Ap Csel 2,42-47). Így az első időszakban vasárnap – a teljes húsvéti misztérium – ünneplése történt.

A vasárnap megünnepelését említi az újszövetségi iratokon kívül Antiochiai Szent Ignác, Didakhé, Szent Jusztinosz, és az ifjabb Plinius. A Nikaiai Zsinat az ige hirdetés és az Eukarisztia ünneplésének napjaként említi, amikor tartózkodni kell a köznapi munkáktól. A későbbi zsinatok ezt megerősítik, hogy a keresztények méltó módon tudjanak ünnepelni.

² Vö. *Dies Domini*, II. János Pál pápa apostoli levele a vasárnap megszenteléséről, Szent István Társulat, Budapest, 13. pont.

1.3. A liturgikus év fogalma és kialakulása

Az üdvösség történetének egyes eseményeire nemcsak *szent megemlékezéssel* gondolunk, hanem a liturgia által az események *jelenné* lesznek és így lehetőség nyílik a Krisztussal való *kegyelmi találkozásra*. Ezzel valósul meg a liturgikus év hármas célja: az emlékezés, az átélés és a kegyelmi kiáradás. Más szóval **a liturgia az üdvösségtörténet megjelenítő átímadkozása**.

Már az Ószövetségben is megünnepelték az üdvösségtörténet egyes eseményeit liturgikus keretben a különböző naptári időszakokban. A keresztények is ezt tették és a számukra legfontosabb eseményt, Krisztus feltámadását ünnepelték, amikor „a hét első napján összegyűltek a kenyértörésre” (Ap Csel 20,37), vagyis vasárnaponként a szentmisére.

A II. században az Úr feltámadásának heti ünneplése mellett megkezdődött az évente egy alkalommal, a tavaszi holdtölte utáni vasárnapon a Húsvét ünneplése. Előtte egy böjti napot tartottak.

A IV. században azonban már az evangélisták leírásai alapján megünnepelték a virágvasárnapot és a szenvedés eseményeit, három napra elosztva: Nagycsütörtök – Nagypéntek – (Nagyszombat) Húsvét vigíliája.

Az V. században a liturgikus év szinte teljes egészében kibontakozott. A Húsvét ünnepét megelőzte a negyvennapos nagyböjt, amely elsősorban nem bűnbánati idő, hanem a keresztelendők felkészülési ideje volt a húsvéti vigíliára.

A Karácsony liturgikus ünneplése is ebben a században rögzült, bár az előző századokban is vannak nyomai keleten és nyugaton egyaránt. Nyugaton december 25-e, Urunk testszerinti születésének ünnepe, négyhetes előkészülettel (advent). Keleten január 6-án, az Úr Isten-voltának kinyilvánítása, negyven napi előkészülettel. Később mindkét ünnep ismertté vált keleten és nyugaton is.

Dr. Radó Polikárp írja (1933): „Húsvét és Karácsony kristályosodási pontok voltak, amelyek köré ünnepek és előkészületi idők csoportosultak” az évszázadok folyamán.

2. A karácsonyi időszak

Advent első vasárnapjától Urunk megkeresztelkedésének ünnepéig tartó időszak.

2.1. Az advent

Története és tanítása: Eredetét nem tudjuk pontosan megállapítani, mert az egyes egyházakban különböző volt a gyakorlat. A IV. században a gallikán liturgiában már megtalálható, de itt még nem Karácsonyhoz csatlakozik, hanem a vízkereszt felnőtt keresztelésre készültek fel a keresztelendővel három héten keresztül. Az V. században fényesebb lett a Karácsony, mint a Vízkereszt, ez elé kerül az advent. Négy héten keresztül készültek az Úr születésére, hétfői, szerdai és pénteki böjtöléssel.

Advent jellege is kettős: megemlékezés Urunk első eljövételéről, de ugyanakkor Krisztus történelem-végi, második eljövételének várása is.

Liturgikus ünneplés: Négy adventi vasárnap van. A szentírási olvasmányok az egyes vasárnapokon a következő témákról szólnak: éberség Krisztus várásában (1. vasárnap), megtérésre való felszólítás Keresztelő Szent János prédikációja által (2. vasárnap), az Előfutár tanúságtétele (3. vasárnap) és Jézus születésének hírüladása (4. vasárnap). A harmadik vasárnapnak külön neve is van: **Gaudete** vasárnap. Ezen a napon a hosszú készülési időben *megfáradtakat* biztatja az Egyház: „*ÖrvendjeteK mindig az Úrban! Ismét mondom: ÖrvendjeteK! Mert az Úr immár közel van hozzánk!*” (Introitus, Fil 4,4). Az öröm a miseruha színében is látszik: a viola rózsaszínre változik. Az oltárt virággal, a szentmisét orgonajátékkal díszíthetjük.

Advent idején templomainkban **hajnali** (Roráté) misét tartanak. Régen az adventi hétköznapokon hajnalban a Szűzanya tiszteletére végezték a misét. Ez a mise a „Rorate coeli desuper” (Harmatozások egek onnan felülről) szavakkal kezdődött. Ma adventi köznapi szentmisét végzünk, melynek szövege minden nap más.

Advent idejét két részre oszthatjuk, amit nagyon jól kifejez a két adventi prefáció is. Az első rész (december 17-ig) **a második eljövételre való várakozásról és a készenlétről** szól: *„Ő első eljövetelekor magát megalázva testet öltött, teljesítette a kezdettől fogva neki rendelt küldetést, és megnyitotta számunkra az örök üdvösség útját”*. A második már közvetlenül **a karácsonyi készülétre** hívja fel figyelmünket: *„Őt előre hirdette a próféták szózata, és kimondhatatlan szeretettel hordozta a Szűzanya, az ő közeledtét jelezte Keresztelő János, majd bizonysgot tett arról, hogy már hozzánk érkezett”*.

Az adventi időt az Egyház komoly készülleti időnek tartja. Ezért sokan minden adventi reggelen – ha van roráté – részt vesznek a szentmisén.

Számos helyen – családi otthonban és templomban – szokás **az adventi koszorú** készítése és az adventi vasárnapokon egy-egy gyertya meggyújtása. Ilyen alkalommal felolvasnak a Szentírásból (esetleg a folyamatban lévő liturgikus év adventi vasárnapjainak evangéliumát, vagy a hétköznapi szakaszokból), énekelnek és összeállítanak egy kis szertartást. Egyes vidékeken és városokban ma is szokás a **„Szent Család-járás”** advent utolsó hetében. Ebben az énekeseknek, kántornak fontos szerepe van. Ld. *ÉE*³ 1009-1020. oldal.

Ugyancsak szép szokás a betlehemezés, amikor lehetőség van a népi hagyomány megőrzésére és ápolására. Sok helyen karácsonyi játékot vagy adventi egyházzenei áhítatot is tartanak a templomban.

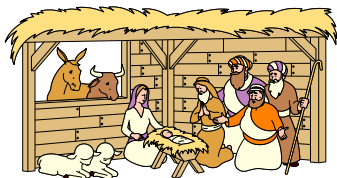
Advent alatt csak énekkíséretre szól az orgona. Nincs Dicsőség a szentmisékben, Alleluja azonban van.

³ *Éneklő Egyház* (ÉE), Római Katolikus Népepektár liturgikus énekekkel és imádságokkal, Szent István Társulat, Budapest 1986.

2.2. A karácsonyi idő

A karácsonyi idő Karácsony első vecsernyéjétől Urunk megkeresztelkedésének vasárnapjáig tart.

2.2.1. Karácsony

Története: Karácsony napján Urunk születését ünnepeljük. Karácsony megtartását a Római kalendáriumban már 354-ben megtaláljuk. Valószínűleg már húsz évvel korábban ekkor ünnepelték a keresztények Krisztus születésének ünnepét, a pogányoknak a „Legyőzhetetlen Nap” ünnepnapján, mert számukra Krisztus volt a „legyőzhetetlen”.

Az ünnep kialakulásában jelentős szerepet játszott a III. századi erős eretnecség, az *arianizmus*. Az ariánusok tagadták Jézus istenségét, szerintük ő csak ember volt, akit a Jordánban való megkeresztelkedéskor fogadott örökbe az Atya. Ezzel szemben hangsúlyozták az egyházatyák és a zsinatok, hogy Jézus a Szentlélektől fogantatott és születésétől fogva Isten. A római birodalomban elterjedt egy másik pogány kultusz is: a „Sol Invictus”, azaz a „Legyőzhetetlen Napisten” kultusza. Hívei december 25-én, a téli napfordulókor ünnepelték a Nap születésnapját. A keresztények számára a Fény, a Legyőzhetetlen Nap maga Jézus Krisztus (Mal 3,20), ezért került Karácsony erre a napra.

Nagy Szent Leó pápa (440-461) idejében Karácsony napján csak a Szent Péter bazilikában volt egyetlen mise. Az éjféli mise akkor vált szokássá, amikor a római Santa Maria Maggiore bazilikában elhelyezték Jézus jászolát (ma is ott látható). Karácsony hajnalán a pápa a Szent Anasztázisz templomba ment misét mondani a bizánci vértanúk évfordulója alkalmából. Nagy Szent Gergely pápa (590-604) idejében már mind a három szentmisét elvégezték az Örök Városban.

Liturgikus ünneplés: Az **éjféli mise** az Úr megszületésének hírüladását mondja el, a **pásztorok miséje** a pásztorok köszöntését, míg az **ünnepi mise** bemutatja nekünk az Istenembert János evangéli-

umának prologusa szerint. Az ünnep tartalmát a legszebben a karácsonyi prefációk foglalják össze: „*Az Ige megtestesülésének titka által dicsőséged új fénye ragyogott föl nekünk*” (1. prefáció); „*Világrájötének most ünnepelt szent titka révén láthatóan megjelent köztünk a láthatatlan, élő Isten*” (2. prefáció); „*Az idő kezdete előtt született, mégis időbeli létezését vállalt*” (2. prefáció) „*...mienk lett örök és boldog élete*” (3. prefáció).

Az éjféλι mise előtt lehet genealógiát (ünnep hirdetést), esetleg virrasztást (ÉE 1022. oldal), pásztorjátékot tartani vagy jászolba-helyezést végezni.

Karácsonynak nyolc napos ünneplése, oktávája vagy nyolcada van. Az Egyház szinte megállítja az időt: nyolc napon keresztül MA van, MA született a Megváltó, az Úr Jézus Krisztus. Az egész nyolcad alatt a szentmisében van Dicsőség.

2.2.2. *Karácsony nyolcadának jeles napjai*

December 26.: Szent István diakónus, első vértanú. A kereszténység első vértanúja, aki kimondta a Főtanácsban, hogy Jézus volt az a Messiás, akit a zsidó nép várt, és akit a nép vezetői halálra adtak. Beszéde miatt megkövezték. Gyilkosai ruhájukat egy Saul nevű ifjú farizeus lábához tették, aki megtérése után Pál apostol lett.

December 27.: Szent János apostol és evangélista ünnepe. János az egyetlen apostol, aki nem vértanúként fejezte be életét. A negyedik evangélium szerzője, három levelet és a Jelenések könyvét írta. Isten lényegének a szeretetet mondta. Az ünnepen bort szentelnek, majd körbekínálják: „Bibe charitatem Sancti Johannis!” – „Idd Szent János szeretetét!”

December 28.: Aprószentek. A betlehemi gyermekgyilkosság áldozatai voltak a Krisztus elleni hatalmak első áldozatai. Ma az abortuszok áldozataiért imádkozik az Egyház.

Szent Család ünnepe (dec. 30). A XIX. században keletkezett az ünnep, amikor a názáreti otthont állították a családok példaképeül. Karácsony nyolcadába eső vasárnap ünnepeljük, ha nincs ilyen, akkor 30-án.

December 31.: Év végi hálaadás. A polgári év végén közös hálaadást és lelkipásztori beszámolót tartanak misében, vagy a nélkül a *Te Deum* eléneklésével.

Január 1.: Újév, Karácsony nyolcada, Szűz Mária, Isten Anyja. Mária istenanyaságára figyelünk a polgári év első napján és a békéért imádkozunk, ugyanis ez a béke világnapja is. Régen Jézus körülmetélkedésére is emlékeztek.

2.2.3. *Vízkereszt – Urunk megjelenése – Epifánia*

A keleti egyház ezen a napon Jézus megkeresztelkedését állította előtérbe a kánai menyegzővel együtt. Nagy Szent Leó pápa „*epiphania*”-nak (az Úr megjelenésének) nevezi e napot és nyolc homíliában beszél a bölcsek látogatásáról. Ezt a mai napig így ünnepli a nyugati egyház. A szentmise olvasmányai a bölcsek imádságában a népek hódolatát írják le (olvasmány), és minden népnek hirdetik az örömhírt (szentlecke, zsoltárok).

Az epifánia görög szó, a császár megjelenését jelentette. Keleten nagy vízszentelést tartottak ezen a napon és kereszteltek, ugyanis Jézus is ezen a napon lépett a Jordánba, hogy ott megkeresztelkedjék.

Jézus megkeresztelkedéséről és a kánai menyegzőről csak a zsolozsmában emlékezik meg ezen a napon a nyugati egyház. Vízkereszt utáni vasárnapon Jézus megkeresztelkedésének ünneplésével fejeződik be a karácsonyi idő.

A prefáció tanítása az ünnepről: „*Te Krisztusban ma **kinyilatkoztattad a nemzeteknek üdvösségünk titkát, hogy világosság áradjon rájuk, és amikor Fiad halandó testünkben megjelent, halhatatlanságának fényével újjá alkottál minket***”.

2.2.4. *Gyertyaszentelő Boldogasszony – Urunk bemutatása – február 2.*

Története: Karácsony utáni 40. napon Kelet és Nyugat egyaránt megtartja Jézusnak a jeruzsálemi Templomban való bemutatásának ünnepét. A görög liturgia a találkozás ünnepének nevezi, mert ekkor találkozott Krisztus az emberiséggel Simeon és Anna próféta-asszony személyében. Az agg Simeon énekét imádkozza az Egyház minden este a Completoriumban (Befejező imaóra). „Bocsásd el most Uram szolgálodat...” A nyugati liturgiában Szűz Mária tisztulásának, illetve a fény ünnepe lett. Mivel ekkor történik a gyertyák megáldása, ezért Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepének is nevezik.

Az ókori Rómában ezen a napon fáklyás engesztelő körmenet volt, amelyben a pogány rómaiak körbejárták a város bálványszobrait. Ennek megkeresztelése a gyertyás körmenet ezen a napon. A szentmise a gyertyák megszentelésével kezdődik, majd a gyertyás körmenet következik. Karácsonykor ünnepeltük Krisztust, mint születő fényt, Vízkeresztkor ez a Fény megjelent, most pedig mi megyünk égő lámpással a Völegény elé. A körmenet jelenti még a Templomba először érkező Jézust is. A körmenet után a szentmise a Gloria éneklésével folytatódik, a bűnbánati rész elmarad.

3. A húsvéti misztérium ünneplése

A liturgikus év csúcspontja az Úr szenvedésének, kereszthalálának és feltámadásának **húsvéti Szent Háromnapja**. Erre az ünneplésre a nagyböjti liturgia hangolja rá a keresztségre készülőköt épp úgy, mint a hívőket is, akik visszaemlékeznek keresztségükre, és bűnbánatot tartanak. A húsvéti időt – Húsvétvasárnaptól Pünkösdvasárnapig – ujjongó örömben üli az Egyház, boldog „Alleluja”-t énekelve a feltámadt Krisztusnak.

3.1. A nagyböjti idő

3.1.1. *Hamvazószerdától virágvasárnapig*

Az első három század üldöztetései között az Egyház szó szerint a föld alá kényszerült. Nagy Konstantin türelmi rendelete után azonban módjában állt, hogy az Úr negyvennapos böjtlésének mintájára kialakítsa a negyvennapos előkészületi időt. A hangsúly akkoriban a keresztség szentségére való előkészületen és annak a Húsvéttal való kapcsolatán volt. A későbbi századokban a felnőtt keresztelesek elmaradása miatt elveszítette ezt a jellegét és átalakult a bűnbánattartás és a böjtlés idejévé. A nagyböjt kezdőnapja először vasárnap volt, de mivel az őskeresztények vasárnap nem böjtöltek, ezért a 7. századtól néhány nappal korábban, szerdán kezdték a nagyböjti időt. A „hamvazó” melléknevet azért kapta ez a nap, mert a vezeklőruhák megáldásakor a bűnbánók hamuval hintették meg magukat. Ez a gyakorlat – a hamvazás – mindmáig megmaradt.

A vasárnapi szentírási olvasmányok az „A” évben a **keresztség szentségével** kapcsolatosak, vagyis a keresztelezésre való felkészülés idejét idézik (szamariai asszony, a vakonszületett meggyógyítása és Lázár feltámasztása).

A „B” évben **Krisztus személye és a megváltás** áll középpontban („bontsátok le ezt a templomot...”; „fel fogják emelni az Emberfiát”; „ha a búzaszem nem hull a földre”).

A „C” évben **az egyéni megtérés** szükségessége a fő gondolat. Ezért olvassuk a természetlen fügefáról, a tékozló fiúról és a házasságtörő asszonyról szóló példabeszédeket.

A nagyböjti és Urunk szenvedéséről szóló **prefációk** nagyon sok gondolatot tartalmaznak. Az „A” év vasárnapjain az evangélium gondolatai térnek vissza, míg a többi prefáció a nagyböjti idő lelki jelentőségéről szól: „*Kegyesen megadod hívő népednek, hogy évről-évre **a megtisztult lélek** örömeivel várják Húsvét szent titkának ünnepest: most többet imádkozzanak, buzgóbban gyakorolják az irgalmaság tetteit, s az újjászületés szentségei által az istengyermekség teljességére jussanak*” (1. prefáció); „*...lelki tisztulásra **üdvös időt** rendelél...*” (2. prefáció); „*...önmegtagadással dicsőítsünk téged, bűnös vágyainkat féken tartasuk...*” (3. prefáció); „*...mert testi böjtölésünkkel **a bűnt fékezed, fölemeled a lelket...***” (4. prefáció).

3.1.2. *Általános tudnivalók*

A nagyböjti idő bűnbánati jellege miatt a következő előírásokat kell megtartani:

- az **orgona** csak az ének kíséretére szorítkozhat;
- vasárnapokon és hétköznapokon (főünnepek kivételével) **elmarad a Dicsőség**, az Alleluja helyett **Tractust** vagy evangélium előtti verset éneklünk;
- az oltárokon nincs virág díszítés;
- hangos mulatozást nem rendezünk;
- a liturgia színe a **lila**;
- nagyböjt péntekjein a hústilalom 14 éves kortól nem váltható át más jócselekedetre.

3.1.3. *Nagyböjt kiemelkedő napjai*

3.1.3.1. *Hamvazószerda:*

A szentmisére a bevonulás a szokott módon. A homília után történik az ünnepi misén a hamu megáldása és szenteltvízzel való meghintése. A hívek hamvazása után szokott rendben folytatódik a

mise. A többi szentmisén és nagyböjt 1. vasárnapján a helyi szokások szerint van a hamvazás.

A hamu az előző évi virágvasárnapi barkákból készül és figyelmeztet a mulandóságra. Hamvazószerda szigorú böjti nap, húst nem fogyasztunk, háromszor eszünk és legfeljebb egyszer(sem) lakunk jól.

3.1.3.2. Nagyböjt 4. vasárnapja: *Laetare vasárnap*

Ezen a vasárnapon a nagyböjt szigorúsága enyhül, szólhat az orgona, az oltárt virággal lehet díszíteni és a liturgia színe a rózsaszín.

3.1.3.3. Nagyböjt 5. vasárnapja: *Feketevasárnap*

E vasárnap régi neve: Feketevasárnap. Ekkor számos templomban még ma is szokás viola vagy fekete lepellel letakarni a feszületeket.

Nagyböjt péntekjein a kereszttutát egyszerű ájtatossággént vagy ünnepélyesen lehet végezni.

3.1.4. *Virágvasárnaptól nagycsütörtökig*

3.1.4.1. *Virágvasárnap*

Története: A nagyböjt 6. vasárnapján, Virágvasárnap kezdődik a nagyhét. Urunk messiási bevonulását már a IV. század végén nagy ünnepélyességgel tartották Jeruzsálemben. Az Olajfák hegyén gyűltek össze a keresztények, majd szentírási szakaszok olvasása után körmenetben kísérték végig a városon a püspököt. A gyermekek olajfa- és pálmaágakat vittek. Ez a szertartás a VIII. században került át nyugatra.

Rómában már Nagy Szent Leó pápa idejében Jézus szenvedése állt a liturgia középpontjában. A századok folyamán a két ünneplés összekapcsolódott. Ezért a mai liturgiában az ünnepi mise előtt van a barkaszentelés (pálmaszentelés), és az evangélium helyén Jézus szenvedéstörténete a liturgikus éveknek megfelelően Szent Máté („A”),

Szent Márk („B”) és Szent Lukács („C”) könyvéből (illetve lehet mindig az „A” évet is venni).

A szertartás felvonulással kezdődik a barkaszentelés helyére. Ez lehetőleg legyen a templomon kívül, pl. a templomkertben, közeli kápolnában, vagy legalább a templomban a szentélyen kívüli helyen. EE 801-802. A pap bevezetője után könyörgés, majd tömjénbetétel, a szenteltvízzel való meghintés után tömjénezés, az evangélium éneklése és végül a körmenet indítása. A körmenet alatt EE 803-805. A hívek barkával a kezükben énekelve vonulnak be a szentmisére. Ez a bevonulási körmenet megjeleníti Jézus megérkezését Jeruzsálembe, ezzel a processióval mi magunk is megérkezünk a Nagyhét misztériumába.

Az oltárhoz érve mindenki a helyére megy. A szentmise a Collecta könyörgéssel folytatódik. A liturgikus évnek megfelelő passiót éneklí a kórus, Jézus halálának említésénél mindenki letérdel és csendben imádkozik. A passió éneklésével már a szenvedés titkához érkezünk. A Nagyhét napjaira jellemző e kettősség: egyszerre van jelen a dicsőség és a szenvedés.

3.1.4.2. Nagysütörtök délelőtt

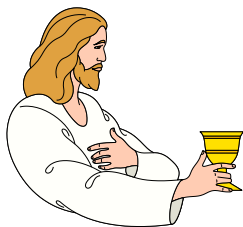
Nagysütörtök hajnalán volt a nyilvános bűnbánatot tartók visszavétele az Egyház közösségébe, de szokás volt a **krizmaszentelési mise** is, amely ma is megvan. A püspöki székesegyházakban ezen a napon az egyházmegye papsága együtt misézí püspökével. A krizma, a keresztelendők és a betegek olajának megáldásán kívül a papság megújítja papi ígéletét, amelyet az egyházi rend szentiségének felvételekor tett. A szentmise végeztével a sekrestyében a püspök a szent olajok tiszteletére és használatára buzdítja a papságot. Ezután az olajokat kis üvegekben a templomokba viszik.

3.2. A húsvéti Szent Háromnap

A Húsvét az Ószövetségben családi és templomi ünnep volt. Fialat bárányt áldoztak fel és a kovásztalan kenyér ünnepe is belesző-

vődött. Az Egyiptomból való szabadulásra emlékeztek. Jézus ezt a vacsorát használta fel arra, hogy az Újszövetség áldozatát megalapítsa. Apostolaira bízta annak végzését, mely keresztáldozatában nyerte el teljes értelmét.

3.2.1. Nagycsütörtök

Neve és története: már a IV. századtól *Coena Domini*-nek (az Úr vacsorájának) nevezik ezt a napot az utolsó vacsorára utalva. Később pedig *Natale calicis*-nek, a kehely születésnapjának hívják. Német eredetű a *Gründonnerstag* (Dies viridium, zöldcsütörtök) elnevezés. Ennek többféle magyarázata van: így ezen a napon fogyasztott zöld saláták, illetve füvek és zöldfőzelékek, amelyeket a pászkavacsorára emlékezve ettek. De az is lehet, hogy III. Ince pápa (1198-1216) előtt a Hamvazószerdán kivezetett bűnbánók visszafogadásakor használt zöld miseruhára utalnak.

A **szentmisében** az igeliturgia a szokott rendben történik. A „*Dicsőség a magasságban*” intonálása után ünnepélyes orgona játék. Az éneket még lehet kíséni, de ettől kezdve a húsvéti vigília „*Dicsőség*” énekléséig orgonát nem használunk.

Az esti szentmise keretében lehetőség van a **lábmosás** szertartására. Nagycsütörtök sajátos szertartása ez. Jézus itt nem szavával, hanem példájával tanít alázatosságra és szeretetre.

A liturgikus lábmosásnál az Egyház Jézus szavait idézi: „Új parancsot adok nektek, hogy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket”.

Már Szent Ágoston is említi helyenként ezt a szokást, melyet azért hagytak el, nehogy valaki összetéve a keresztséggel. Ezt a toledói zsinat helytelenítette és előírta, hogy minden püspök és pap mossa meg az Üdvözítő példájára alattvalói lábát. A 12. Római Ordóban csak 12 szerpap lábát mosta meg a pápa, a XV. századtól kezdődően 13 szegényét. Magyarázatát Nagy Szent Gergely pápára visszavezethető legenda tartalmazza, aki 12 szegényt látott mindig vendégül,

míg egy nap jutalmul 13. személyként egy angyal, vagy maga az Úr jelent meg.

Ha a lábmosás szertartását is végzik, a homília után az ÉE 809-810. énekét lehet énekelni.

Az **Eukarisztia liturgiája** és befejező részek: Úrfelmutatáskor a kereplőket használják a ministránsok. Áldoztatás után az oltáron hagyják az Oltáriszentséget. A könyörgés végeztével az Oltáriszentséget **átviszik** őrzési helyére. Ekkor az ÉE 155. énekét kell énekelni. Onnan visszatérve következik az **oltárfosztás**. Alatta az ÉE 813. énekét énekeljük.

*„Az oltárfosztás, és a 21. zsoltárnak az éneklése bevezet minket a vérrelverítkezés misztériumába. Az oltár maga Krisztus. Most díszeitől megfosztva áll. Mintegy az apostoloktól elhagyott, minden emberi vigasztalástól megfosztott Jézus képe”.⁴ Az oltár díszektől való megfosztását először az első római ordó tartalmazza. Régen az oltárt minden szentmise után lecsupaszították, amint a családban is leszedik étkezés után az asztalt. Később aztán, amikor az oltár már egyre inkább Krisztust jelentette, a leszerelést is ezzel hozták kapcsolatba: Krisztus elhagyatottsága, ruháitól és mindenétől való megfosztottsága jelenik meg a teljesen lemeztelenített oltárban. Összhangban van ezzel a 21. zsoltár: *Istenem, Istenem, miért hagyta el engem?**

A középkorban az oltárokat vízzel kevert borral mosták le, ami a tavaszi takarítás gyakorlatából eredt, de jelképezte a vért és a vizet, amely Krisztus átszúrt oldalából folyt, illetve a balsamot és Magdolna könnyeit.

Az énekesek is vegyenek részt az **éjszakai virrasztáson**, szentségimádáson. Ezen az estén olvassuk és elmélkedjük át a Jn 13-17. fejezeteket. Az ÉE 811-812. alkalmas erre az éjszakára.

3.2.2. Nagypéntek

Nagypéntek nem egyszerűen a gyásznak és sírásnak, hanem az Úr keresztáldozatának, a megváltásnak a napja.

Története: A nagypénteki szertartás elemeit már a IV. században élt Etéria zarándoknő is leírja jeruzsálemi útinaplójában. Jeruzsálemben e napon imádkozva vonultak az utolsó vacsora termétől a Kál-

⁴ BARSÍ Balázs, *Hozsannától Allelujáig. Bevezetés a Nagyhét misztériumaiba*, Márton Áron, Budapest 1992, 44.

váriáig, ahol a püspök tiszteletadásra felmutatta a népnek a szent kereszt ereklyéjét. Utána szentírási részleteket olvastak fel és a papság kisebb csoportoknak mondott beszédet. Rómában a VII. századtól kezdve olvasták János evangéliumából Jézus szenvedéstörténetét. A VIII. században a pápa tömjénezővel a kezében haladt a szent kereszt ereklyéje előtt, majd a keresztódolat után igeliturgia következett. Szentáldozás nem volt, a XIII. századtól a szertartást végző pap áldozott, más nem.

A **szertartás** kezdetén az oltárhoz való bevonulás teljes csendben történik, ahol a pap leborul az oltárlépcsőre, a többiek letérdelnek. Rövid idő után mindnyájan felállnak. A *leborulás* (prosztráció) lecsupaszított oltár előtti néma hódolat. Régen minden mise leborulással kezdődött⁵, ma csak Nagypénteken és a papszentelésben van meg ez a kifejező jel. A nagypénteki néma leborulásban benne van a nagygyász, a legmélyebb imádás, a kegyelem-kérés, az egész földdel való egység.⁶

1. Igeliturgia

Az olvasmányok és a passió eléneklése. Jézus halálának említésekor mindenki letérdel. Az igeliturgia, vagy más néven a *hittanulók miséje* (a katekumenek ugyanis a szentmisének csak ezen a részén lehettek jelen) ősi volta miatt most is eredeti állapotát őrzi. Nincs *introitus*, mert csak az V. században vezették be a liturgiába ezt a misétételt.

Ünnepélyes könyörgések

A egyetemes könyörgésekben először az egész Anyaszentegyházért imádkozunk, majd a pápáért, a papságért, a keresztelendőkért, a keresztények egységéért, a zsidókért, azokért, akik nem hisznek Krisztusban, akik nem hisznek Istenben, a világi vezetőkért, végül pedig a szenvedőkért könyörgünk. Régen a zsidókért végzett könyörgésnél

⁵ ARTNER Edgár, *Az egyházi évnek, ünnepeinek és szertartásainak kimerítő leírása és magyarázata a művelt közönség számára, különös tekintettel a magyar viszonyokra*, Szent István Társulat, Budapest 1923, 160.

⁶ BARSÍ Balázs, *Hozsannától allelujáig*, 55.

elmaradt a „Boruljunk térdre!” — felszólítás, ugyanis a zsidók térdhajtással csúfolták ki Jézust.

2. Hódolat a szent kereszt előtt

A VIII. század óta része — görög hatásra — a nagypénteki liturgiának a kereszthódolat.

Két akolitus kíséretében hozzák a letakart feszületet. A pap három fokozatban lebontja a lila leplet a keresztről és közben háromszor, egyre magasabban énekl:

Íme, Jézus keresztjének drága áldott fája: ezen függ az egész világ váltságdíja, és üdvünket őáltala nyertük.

Hívek válasza: *Jöjjetek, hívek, hódoljunk és buzgó szívből mind imádjuk.* (Kis Misekönyv v. EE 820-822 tetszés szerint.)

Először a pap hódol a kereszt előtt, majd a ministránsok és a hívek a helyi szokás szerint. A hódolat végeztével a keresztet elhelyezik a két égő gyertya között az erre kijelölt helyen. A kereszthódolat alatt EE 819, 823-824, vagy alkalmas népének és kórusművek hangzanak el.

A nagypénteki „csonkamisének” szinte „úrfelmutatása” ez az aktus. Felmutatják az üdvösség fáját, aki feltekint rá, üdvözül. Nagypéntek nem kizárólag a gyász napja. Elszorul a szívünk látva az Embert, akit kegyetlenül megöltek értünk, de tudjuk, hogy a kereszt „királyi zászló”, ahonnan „tündököl” megváltásunk titka. A kereszthódolatnak fontos énekei a *Vexilla regis*, a *Királyi zászló*, valamint a *Legneme-sebb minden fák közt* himnusz, melyek pont ezt a titkot énekl meg.

3. A szentáldozás

Két gyertyavivő ministráns kíséretében az őrzési helyről elhozzák az Oltáriszentséget. A Miatyánk elimádkozásától kezdődik az áldozás. Áldoztatás a szokott módon, majd visszaviszik az Oltáriszentséget őrzési helyére. Mivel ezen a napon mindig az előző napon átváltoztatott Oltáriszentségből áldoztatnak, szokás ezt a szertartást *az előre megszentelt adományok miséjének* is nevezni.

Sok helyen szokás a szentsír állítása, amely egyben az Oltáriszentség őrzési helye is. Nagypénteken a templomban, vagy a kálvári-

án keresztutat végeznek a hívek délután 3 óra körül. Ezen a napon hústilalom és szigorú böjt van. A liturgia színe a piros, Jézus kereszt-halála miatt.

3.2.3. *Nagyszombat*

Az Egyház Urunk sírjánál időzik, szenvedéséről és haláláról elmélkedik. Az oltár minden felszerelésétől megfosztva áll. E nap nincs szentmise, és az Eukarisztiát is csak a haldoklóknak osztják ki. A sírban pihenő Krisztus tiszteletére semmiféle szertartás sincs. Régen e nap reggelén hívták össze a katekumeneket (hittanulókat) az utolsó oktatásra és a keresztség előtti szertartásokra (fülek megnyitása, megkenés a katekumenek olajával, ellentmondás a gonosz léleknek és a hitvallás letétele). Ez nem mindenütt volt egyforma.

3.2.4. *Húsvét vigíliája*

„Valamennyi szent vigília szülőanyja” – állítja erről az éjszakáról Szent Ágoston.

Története: Szent Pál tanítása szerint a keresztyén a keresztség által eltemetkezett Krisztus halálában és feltámadása által új éltre támadt (vö. Róm 6,3-5). Nagy Konstantin rendelete után a tömeges megtérések miatt az év legjelentősebb keresztelési éjszakája lett a húsvéti vigília. Később, a felnőtt keresztelések megszűnése miatt csak a keresztség szentségét őrizte ennek emlékét. Ma ismét előtérbe került a jelentősége és a keresztség után sok helyen kiszolgáltatják a keresztség szentségét.

Későbbi eredetű a húsvéti gyertya meggyújtásának szertartása. A keresztyének a fényben Krisztust, a „világ Világosságát” látták. A IV. századtól kezdve nagyméretű gyertyát készítettek, amelynek meggyújtását Krisztusról szóló énekkel kísérték. Ennek számos szövegváltozata ismert. Valószínűleg Szent Ambrustól származik az a húsvéti öröme, amelyet ma is éneklünk.

A XII. századtól vált általánossá az új tűz megáldása és a bevonulási körmenet. A vigília csúcspontja az Eukarisztia ünneplése, mert ebben nyilvánul meg leginkább Urunk húsvéti misztériuma. A

húsvéti vigília szertartása az évszázadok folyamán először Nagyszombat délutánjára, majd Nagyszombat reggelére került. XII. Pius pápa 1955-ben helyezte vissza ismét az esti, illetve az éjszakai órákra.

A **szertartás** kezdetén körmenetben vonulnak a tűz megáldási helyére. A ministránsoknál van a húsvéti gyertya, a szenteltvíz, a tömjénszemek, a füstölő, a tömjén és mindenki kezében gyertya (nem ég).

1. A lucernarium (fényünnepség)

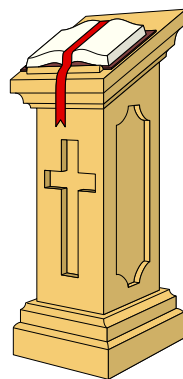
Rövid bevezető és a tűz megáldása. A pap a húsvéti gyertyába berajzolja az A-t és az Ω -t, majd beleszúrja az öt tömjénszemet. A megáldott tűzről meggyújtja a húsvéti gyertyát.

Bevonulás: a pap kezében tartja a gyertyát, elindul a körmenet és énekli: *Krisztus világossága!* Ez először az elindulás helyén hangzik fel, másodsor a templom bejáratánál (ekkor meggyújtják a ministránsok és a hívek gyertyáit). A harmadiknál a templom gyertyáit és lámpáit is felgyújtják.

A húsvéti gyertyát az állványára helyezik, majd megtömjénezése után felhangzik a **húsvéti örömeinek**. Ezt mindenki állva, kezében gyertyával hallgatja. *„Most kérünk, tehát, Urunk, téged, hogy ne aludjék ki ez a gyertyaláng, melyet néked áldozunk, és el nem fogyó tiszta fénnel őrizzé távol lelkünköt az éj minden árnyát”*. A húsvéti gyertya megáldását a gallikán liturgia vette át keletről. A diakónusok feladata volt a templom kivilágítása, ezért természetes, hogy ők gyújtották meg a húsvéti gyertya lángját és énekelték a dicséretet, az Exsultet díszes énekét. Ma világi hívő is énekelheti, de ki kell hagyni a papi részeket (pontosan jelölve van).

2. Igeliturgia

Kilenc szentírási olvasmány van előírva, hét az Ószövetségből, szentlecke és evangélium. Végig vezetnek minket az üdvösség történetének állomásain. A világ teremtése (1 Móz 1,1-2,2), Ábrahám áldozata (1 Móz 22,1-18), átkelés a Vörös-tengeren

(2 Móz 14,15-15,1), jövendölés az új Jeruzsálemről (Iz 54,5-14), az üdvösség mindenkinek ingyenes, kegyelemből kínálja fel Isten (Iz 55,1-11), a bölcsesség forrása (Bar 3,9-15. 31-4,4) és jövendölés az új szívről és új lélekről (Ez 36,16-28) a témái. Ezekből hármat kell felolvasni, a többi tetszés szerint. Minden olvasmány után válaszos zsoltár.

Az utolsó olvasmány után következik a „*Dicsőség a magasságban Istennek*”. Ekkor újból megszólalnak a csengők, a harangok és az orgona. Ettől kezdve ismét szokás szerint használjuk az orgonát. A szentlecke után a pap éneklí a díszes Alleluját. ÉE 835. A díszes Allelujja, vagy 6. tónusban az Olvasmányos könyvben jelzett zsoltárral.

3. A keresztség liturgiája

A pap a ministránsokkal együtt körmentben vonul a keresztség szentelés helyére. A keresztelendőket nevükön szólítja, majd a Mindenszentek litániáját állva imádkozzák vagy éneklí. ÉE 836. A keresztség-szentelési ima közben a húsvéti gyertyát át kell adni a papnak, aki a vízbe meríti azt.

Ha van keresztelés, a keresztelendők ellene mondanak a sátának, megvallják hitüket és részesülnek a keresztség szentségében. A felnőtteket ilyenkor a bérmálás szentségében is részesítik. Ezért a ministránsok tartják a keresztelési kancsót és tálcát az újonnan szentelt keresztség-vízzel, fehér kendőt a megtörlésre, a keresztelési olajok szelencéjét, a keresztelési ruhát (felnőtt a keresztelés után felvehet fehér színű albat) és a keresztelési gyertyát.

A keresztség végeztével (ha nem volt keresztelés, a keresztség-szentelési ima után) mindenki meggyújtja gyertyáját és felállva megújítja keresztségi ígérteét. A végén a pap szenteltvízzel hinti meg a hívek közösségét, és a keresztség-víz elviszík őrzési helyére. Ezalatt az ÉE 837. énekét éneklí. A húsvéti időben ebből használunk a keresztelesek alkalmával.

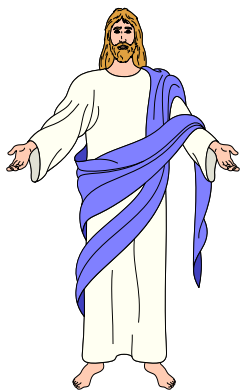
4. Az Eukarisztia liturgiája

Ajánlatos, hogy az adományokat, a kenyeret és a bort az újonnan kereszteltek vagy hozzátartozóik vigyék az oltárhoz. Lehetőleg két szín alatt kell kiosztani az Eukarisztiát.

Ha a mise végén *körmenet* van, a helyi szokások figyelembe vételével kell megszervezni. ÉE 840. Ha körmenetet nem tartanak, az elbocsátáskor kétszeres *alleluját* énekel a pap vagy a diakónus.

3.2.5. *Húsvét ünnepe*

Az ünnep története:

Az ószövetségi választott nép életében a nomád eredetű ünnep egybefonódott az Egyiptomból való szabadulással (Kiv 12,21-23) és az arra való emlékezéssel (Kiv 12,11-14; Mtörv 16,1). Ehhez kapcsolódott a kovásztalan kenyerek tavaszi ünnepe. Így húsvétkor a szolgaságból való szabadulást a húsvéti bárány áldozatával és a kovásztalan kenyérral ünnepelték.

A Húsvét jelentése teljesen más értelmet kapott Jézus kereszthalála és feltámadása miatt. Jézus a mi húsvéti bárányunk, aki magára vette a világ bűneit, és ezzel megszabadította népét a bűntől, a haláltól és ezáltal új életre támadt. Ezért lesz nagyon rövid idő után a húsvét a keresztség szentségének kiváltságos ideje. Érdeemes Szent Ágoston egyik mondatát idézni: „*Szenvedésével az Úr átment a halálból az életbe és nekünk, hívőknek megnyitotta az utat feltámadásával, hogy mi is átléphessünk a halálból az életbe*”.

Húsvét ünnepe a niceai zsinat (325) rendelkezése szerint a tavaszi napéjegyenlőséget követő első holdtölte utáni vasárnap, dátum szerint március 22 és április 25 közé esik. A változó időpont miatt a változó ünnepek hozzá igazodnak (pl. Pünkösöd, stb.).

Liturgikus ünneplés:

A húsvéti vigiliát követően az V. századtól (már Szent Ágoston is említi) volt húsvét hajnalán még egy szentmise, a húsvéti ünnepi mise. A szentlecke után a XI. században vezették be a **szekvenciát**, amelyben a feltámadt, győztes Krisztusnak, a mi Húsvéti Bárányunk dicsérete hangzik el, Mária Magdolna tanúságtételével. (Éneklése kötelező!) Már a VII. századtól végezték számos alleluja éneklésével a húsvéti vecsernyét és körmenetben vonultak a keresztkúthoz. Ez a középkorban megszűnt. Húsvéti ünneplésünkhöz tartozik, hogy a húsvéti gyertya a szentély, vagy az oltár közelében áll.

A felajánló könyörgés a Krisztus feltámadásán kívül az öröm más okairól is beszél: *„Urunk, Istenünk, ujjongó húsvéti örömmel ajánljuk fel áldozatunkat, amely által csodálatosan újjászületik és növekszik Egyházad”*.

Az ünnep történetét, tanítását, a keresztyének számára való jelentőségét a hat húsvéti prefáció mondja el. Valamennyi prefáció forrása az ősi szakramentáriumok, egy alkalommal a veronai, a többi alkalommal a Geláziusz féle. Húsvéti készüléthez méltó ezek tanulmányozása.

A húsvéti szent háromnap a húsvétvasárnapi vecsernyével fejeződik be. Már Szent Ágoston is említi, hogy az újonnan megkeresztelkedtek összejöttek, és előtte ünnepélyesen elmondták a hitvallást (több leveléből vett adatok szerint).

3.3. A húsvéti idő

A húsvéti idő valószínűleg ószövetségi szokásból ered, melyet az ősegyház átvett, de egészen más tartalommal. Addig, amíg az ószövetségi ünneplés a Húsvét utáni ötvenedik napot aratási hálaadási ünnepnek és a Sínai szövetség megkötésének emlékére tartották, a keresztyének egyetlen napnak tekintették a húsvéttól pünkösdig terjedő időszakot.

3.3.1. *Húsvét nyolcada és a húsvéti idő*

Amikor a keresztény Húsvét ünneplése belép a történelembe, azonnal kapcsolódik hozzá az utána következő ötven nap ünneplése is. Tertullianus szerint „nagy örömmel” kell megünnepelni ezeket a napokat. Szent Ireneus szerint pedig az ünnep „egyetlen napját” jelenti ez az idő. Ebben nyilvánul meg mind a mai napig a húsvéti idő ünneplése.

Húsvét nyolcadát Rómában a „fehér ruhák hetének” nevezték. A IV. századtól a keresztség utáni oktatásokat végezték az új megkeresztelteknek. Szent Ágoston még beszédeiben is különbséget tesz az „újszülöttek” és a hívek között. Több helyen külön miseszöveg található Húsvét nyolcadára és a megkereszteltekért. A Húsvét utáni vasárnap az új megkereszteltek letették fehér ruháikat és a hívek közt megkezdtek tanúságtevő életüket. Ezt a vasárnapot „Fehérvasárnapnak” nevezzük ma is.

A húsvéti idő olvasmányait nem az Ószövetségből, hanem az Apostolok cselekedeteiből olvassuk. Az evangélium pedig szent János evangéliumából, a búcsúbeszéd egyes részei. A húsvéti idő saját éneke az „Alleluja”, amelyet a misék bevonulási és áldozási énekeihez is hozzá teszünk.

3.3.2. *Urunk mennybemenetelének ünnepe – Áldozócsütörtök*

A szentírási olvasmány (Ap Csel 1,1-11) elbeszéli a mennybemenetel eseményét a Húsvét utáni 40. napon és a Szentlélek eljövételének megígérését, az evangéliumban pedig elhangzik Krisztus ígérete: „Én veletek vagyok minden nap a világ végéig” (Mt 28,20) és „elküldöm nektek a Vigasztalót” (Jn 16,7).

Az ünnep tartalmát és jelentőségét a prefációk foglalják össze: „Ő föltámadása után tanítványainak valóságosan megjelent, majd szemük láttára felemelkedett a mennybe, hogy isteni életét megossza velünk” (2. prefáció) „[...] sőt reménységgel tölt el minket, hogy követhetjük a mennybe, ahová mint az Egyház feje és az élet szerzője érkezett” (1. prefáció).

3.3.3. *Pünkösöd ünnepe*

A Pünkösöd a húsvéti idő zárőnnep. Neve a πεντεκοστής (pentekosztész), ötvenedik szóból ered. Húsvét vigiliája mellett hosszú időn keresztül a mai nap is keresztelési nap volt. Az olvasmányok a Szentlélek eljövételéről szólnak, a prefáció Pünkösöd titkáról szól:

„A Szentlélek Pünkösödkor, az Egyház születése napján minden népre kiárasztotta az istenismeret fényét, és a sok különböző nyelvű embert az egy közös hit megvallásában egyesítette”.

A szentmise ezen a napon kettős *allelujával* fejeződik be. Eloltják a húsvéti gyertyát és a keresztút közelében helyezik el. (Számos helyen Pünkösöd másodnapját, vagy Pünkösödhétfőt is tartanak. A liturgikus előírások szerint a Szentlélekről szóló szentmisét lehet mondani, de a húsvéti idő nem hosszabbodik meg).

4. Az évközi idő

Az üdvösség történetének ünneplésén kívül még van harminchárom, esetleg harmincnégy hét a liturgikus év folyamán, amelyet évközi időnek nevezünk. Az évközi idő két részből áll: az első időszak összeköti a karácsonyi és húsvéti időt (Urunk megkeresztelkedését követő hétfőtől húshagyó keddig), a második időszak a húsvéti idő befejezése után (Pünkösödvásárnap utáni hétfő) a liturgikus év végéig tart.

Az Egyháznak az a szándéka, hogy hívei minél teljesebben részesüljenek az Ige, a Szentírás terített asztalánál. Ezért a vasárnapi szentírási szakaszokban hároméves váltás van, amit „A”, „B” és „C” évként jelölünk meg. Az „A” évben Máté evangéliumát, a „B” évben Márk evangéliumát (a nyári vasárnapokon az örök élet kenyeréről János evangéliumának 6. fejezete) és a „C” évben Lukács evangéliumát halljuk. János evangéliuma a nagybőjti időben kerül olvasásra, ezért az évközi időben nem szerepel. Az ószövetségi olvasmányok kiválasztása az evangélium témája szerint történik, míg a szentleckét folyamatosan olvassuk az apostoli levelekből.

A hétköznapokon a páros és páratlan években az olvasmány, illetve szentlecke változik az éveknek megfelelően, az evangélium mindkét évben ugyanaz.

A húsvéti és a karácsonyi időszak egy-egy üdvtörténeti eseményre irányítja a figyelmet, az évközi idő Urunk messiási küldetésére és tetteire fordítja a figyelmet.

5. Ünnepek az esztendő folyamán

Az üdvösség történetének eseményeit folyamatosan szent megemlékezéssel ünnepli az Egyház (temporale). Azonban ezen kívül van egy másik ünneplési rend is, amely a naptári napokhoz igazodik (sanctorale). Ezekben a napokon lehetnek az Úr ünnepei, a Boldogságos Szűz és a szentek ünnepei.

5.1. Az Úr ünnepei

5.1.1. Szentháromság vasárnapja

A húsvéti idő befejezése, vagyis Pünkösd utáni első vasárnap. Liturgikus ünneplésének eredete a XI. századba nyúlik vissza. XXII. János pápa tette kötelező ünnepnappá 1331-ben.

A szentírási olvasmányok az „A” évben a Szentháromságot mint a szeretet közösségét mutatják be, amely kinyilatkoztatja irgalmát. A „B” év a szentháromsági személyek üdvözítő tetteit mutatja be az Isten népének körében, a „C” év pedig a Szentháromság titkának mélységeit tárja elénk. Ezt a gondolatot tükrözi a könyörgés és az ünnep prefációja: *„Mennyei Atyánk, te elküldted a világba Fiadat, az igazság igéjét és a megszentelő Szentleket, és ezzel kinyilatkoztattad belső életed csodálatos titkát”. – „Te egyszülött Fiaddal és a Szentlélekkel együtt egy Isten és egy Úr vagy, nem személy szerint való egységben, hanem három személyben és mégis egyetlen lényegben”.*

5.1.2. Úrnapja, Krisztus szent Testének és Vérének ünnepe

Főünnep. Szentháromság vasárnapját követő csütörtök, de számos országban, így nálunk is, az utána való vasárnap van ez az

ünnepe. Középkori eredetű ünnep, amely a nyugati eukarisztikus tisztelet gyümölcse. Úrnapját IV. Orbán pápa tette kötelezővé az egész Egyház számára. Az ünnep szövegeit Aquinói Szent Tamás írta. Költeményei közül ismertek a *Lauda Sion* (az ünnep sequentiája ÉE 577) és az *Adoro te devote* himnusz (ÉE 157).

A szentírási szakaszok az élet kenyeréről („A” év), a szövetség áldozatáról („B” év) és az emberi élet nélkülözhetetlen táplálékáról („C” év) szólnak. A 13. századtól szokás ezen a napon a szentmise ünneplését körmenettel is kiegészíteni.

A szentmise a szokott rendben történik. Szekvenciát lehet énekelni. Ez alkalommal két nagy ostyát konsekrál a pap. Az egyiket magához veszi áldozáskor, a másikat az áldoztatás után a szentségtartóba helyezi.

Az áldozás utáni könyörgés után a pap fehér palástot ölt. Ezután tömjénezés következik, majd vélumot terítenek a pap vállára és a nép felé fordulva énekl: Üdvözlégy Oltáriszentség...

A körmenet rendje: a helyi szokás szerint foglalja el a helyét az énekkar és a kántor. Gondosan összeállított énekrenddel kell irányítani a résztvevők énekét.

A körmenet a virágszőnyeggel feldíszített úton megy az első oltárhoz. Megérkezvén a ministránsok kétoldalt sorfalat alkotnak. A pap leteszi az Oltáriszentséget. Ezután tömjénezés következik.

Az evangélium eléneklése után ének, könyörgés, majd ismét tömjénezés. Az áldás után a ministránsok sorfala összezárul, és a körmenet megy tovább a következő oltárhoz.

Négy oltárt állítanak. A körmenet után a templomba visszatérve eléneklük Te Deum-ot (Téged Isten dicsérünk).

N.B.!A helyi szokásokra figyelni kell, és azokhoz alkalmazkodni!

5.1.3. Jézus Szentséges Szívének ünnepe

Főünnep. Szent János evangélista hívja fel a figyelmet (19,33-34) Krisztusnak lándzsával átdöfött oldalára, amely nemcsak Jézus halálát és feltámadását tanúsítja, hanem istenemberi szeretetéről be-

szél. Az újkori tisztelet elindítója Alacoque Szent Margit vizitációs nővér magán-kinyilatkoztatása. Ez az ünnep megszüntette századunkban a közömbösséget, és nagy lendületet adott az elmélyült lelki életnek. Ezért századunk pápai gyakran buzdították e tiszteletre az Isten népét. Manapság ismét terjedőben van az elsöpénteki szentáldozás, amely a lelki előrehaladás egyik biztosítéka.

Ezen az ünnepen valamennyi szentírási olvasmány az **Isten szeretetéről** beszél. A szentmise prefációja is ezt emeli ki: *„Ő csodálatos szeretetből életét áldozta, s a keresztfán magasba emelve odaadta önmagát értünk; majd vér és víz ömlött sebhelyéből, mely átszúrt oldalán nyílott, hogy onnét jöjjenek létre a szentségek, melyekkel Egyházát élteni, és mindenki vonzódjék az Üdvözítő feltárt Szívéhez, mindig örömmel merítve az élet vizéből, melyet az üdvösség forrása bősséggel áraszt.”*

5.1.4. **Krisztus Király ünnepe**

Az főünnepet XI. Pius pápa rendelte el 1925-ben a Niceai Zsinat 1600 éves évfordulója alkalmából. Ezen a zsinaton emelte ki az Egyház Jézus istensége mellett az ő valóságos emberségét is. Így megilleti a teremtett világ hódolata és az emberiség feletti uralom.

A szentírási olvasmányok Jézusról, a nép pásztoráról („A” év), az Ő országáról („B” év) és a béke királyáról („C” év) szólnak. A prefáció összefoglalva mondja el az ünnep tanítását:

„Te egyszülött Fiadat, a mi Urunkat, Jézus Krisztust az öröm olajával örök főpappá és a mindenség királyává tetted, hogy a kereszt oltárán tökéletes engesztelő áldozatul felajánlja önmagát, és véghezvigye az emberek megváltásának szent művét. ...az ő országa igazság és élet, kegyelem és szentség, igazságosság, szeretet és béke”.

5.2. **A Boldogságos Szűz ünnepei**

Az Egyház megkülönböztetett szeretettel tiszteli a Szűz Máriát, akit elszakíthatatlan kötelék fűz Fiához, Jézushoz. Mivel teljességre nem törekedhetünk, ezért csak a főünnepeket említjük:

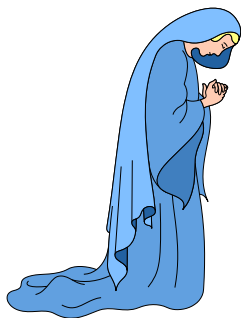
5.2.1. *Szűz Mária, Isten anyja (jan. 1.)*

Főünnep. XI. Pius pápa 1931-ben az Efezusi Zsinat 1500 éves évfordulója alkalmából vezette be újra Mária istenanyaságának régi ünnepét és október 11-re helyezte. Az új naptár szerint január 1-én kérjük közbenjárását, mert tőle kaptuk Jézust, az élet szerzőjét.

5.2.2. *Szűz Mária mennybevétele, Nagyboldogasszony (aug. 15)*

Főünnep. XII. Pius pápa 1950. november 1-én nyilvánítja hittételként az Egyház meggyőződését, hogy a Boldogságos Szűznek semmi köze sem volt a testi halálhoz, vagyis testével és lelkével együtt felvitetett a mennyei dicsőségbe. Az egyházi hagyományban Mária elszenderüléséről, mennyei születésnapjáról és mennybeviteléről olvashatunk.

5.2.3. *Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya, Magyarország főpatrónája (okt. 8)*

Főünnep. Szent István király halála előtt országát Szűz Mária oltalmába helyezte. A millennium alkalmából, 1896-ban XIII. Leó pápa október második vasárnapjára, Szent X. Pius pápa október 8-ra helyezte ezt az ünnepet. Ez a nap a római Szent Péter bazilikában lévő Magyarok Nagyasszonya kápolnájának felszentelési évfordulója (1980). A Boldogságos Szűz közbenjárására nyert számtalan jótéteményért hálálkodunk a szentmise könyörgésében, hogy első szent királyunk rendelkezéséből tekintjük őt Nagyasszonyunknak és Patrónánknak. Az áldozás utáni könyörgésben közbenjárására kérjük, hogy a veszélyektől megszabaduljunk és egyetértők legyünk.

5.2.4. *A Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatása (dec. 8)*

Főünnep. Az ünnep első nyomai a VIII. században már megtalálhatók, IV. Sixtus pápa 1477-ben felvette a római egyház ünnepei közé. IX. Pius pápa 1854-ben kihirdette a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját, és ez kiemelte az ünnep jelentőségét. A szentmise prefációja tartalmazza az ünnep mondanivalóját és a dogma tartalmát: *„Te megőrizted a Boldogságos Szűz Máriát az áteredő bűn minden szennyétől, és kegyelmed teljességével méltóvá tetted arra, hogy ő legyen Fiadnak édesanyja”*.

5.3. A szentek ünneplése

A megkereszteltek egész közössége Isten népe, *„szent nemzet”* (1Pét 2,9). A szentek tisztelete a vértanúk tiszteletével kezdődött, akik életük feláldozásával, a legtökéletesebb tanúságtétellel nyerték el a mennyei dicsőséget. Később a legkiválóbb püspököket, majd a különböző korok nagyjait tisztelték szentként az Egyház elismerése folytán. A személyek jelentősége szerint egyeseket az egész egyetemes egyház ünnepel (pl. Szent Péter és Pál apostolok), másokat csak az egyes egyházmegyék, vagy országok (pl. Szent Imre herceg) vagy szerzetesrendek (pl. Savio Szent Domonkos).

Azért ajánlja az Egyház tiszteletüket és ünneplésüket, mert életükben Urunk csodálatra méltó vonásai nyilvánultak meg, amelyek miatt követendő példaképeink. A számos szentek életét ismertető könyvek közül csak kettőt említek: A szentek élete I-II. és Fekete Antal: Keresztneveink, védőszentjeink – mindkettő a Szent István Társulat kiadásában.

6. Az ünnepek rangja

Jelentőségüknél fogva az egyes liturgikus napok különböző ünnepélyességet mutatnak. Ennek megfelelően a szentmise részei jelzik az ünnep rangját. Az alábbi táblázat segít ebben:

N é v	Dicsőség	Olvasmány	Válaszoszoltár	Szentlecke	Allelujavers	Hitvallás	Prefáció
Főünnep	x	saját	x	saját	x	x	saját
Vasárnap	x	saját	x	saját	x	x	saját
Ünnep	x	saját	x	vagy	x		saját v. közös
Emléknap*		napi v. saját	x	vagy	x		közös
Köznap		napi	x	vagy	x		közös

* az emléknap lehet kötelező vagy szabadon választható (fakultatív). A **kötelező** esetében az emléknap szentjéről kell a misét végezni, míg a **fakultatív** esetében választani lehet a szentről, vagy alkalmi vagy köznapi miseszövegek között.

7. Az imaórák liturgiája

(A zsoltosma)

Neve a latin „officium” = szolgálat, jelenleg „Liturgia Horarum” = az imaórák liturgiája kifejezésből ered. A keresztény közösség rendszeres, az eukarisztikus áldozaton kívüli összejövetele a nap bizonyos óráiban, még éjszaka is, hogy teljesítse az Úr felszólítását a szüntelen és kitartó imára (Lk 18,1; 21,36).

7.1. Eredete és története

Az Ószövetségben naponként az üdvösség történetének két eseményét ünnepelték: este az egyiptomi kivonulást, reggel pedig a Sínai szövetségkötést. Erre emlékeztetett a jeruzsálemi templomban a reggeli és az esti áldozat (Kiv 29,38-43; Szám 28,1-8). A fogság idején az áldozatbemutatás megszűnt, de az előírt időkben elvégezték az imádságokat, amelyek a zsinagógai istentiszteletben is megmaradtak.

Ezt a gyakorlatot az ősegyház is átvette (Lk 24,53; Zsid 13,15). Hippolütosz az „Apostoli hagyomány” c. művében részletesen beszámol a Reggeli dicséretéről (41) és az esti Vecsernyéről (25), mint az imaórák két sarkpontjáról. Rövidesen a húsvéti vigília révén az éjszakai imaóra is megjelenik.

Az imaórák kialakulására a legnagyobb hatással Szent Benedek volt, aki *Regulájában* pontosan meghatározta a szerzetesek imáinak rendjét (egy hét alatt a 150 zsoltárt, olvasmányokat, himnuszokat imádkozzanak). Ez az Officium divinum = istenszolgálat. Ez határozta meg 1500 éven keresztül a szerzetesek és a papok zsolozsmájának rendjét. Ennek a következő volt a szerkezete:

Vigília, vagy később *Matutinum*, melynek hétköznap két, vasár és ünnepnap három *nocturnusa* (része) van. 12 zsoltárból, a Szentírásból és az egyházatyák írásaiból állt az Olvasmányos imaóra.

Laudes (Dicséreték) imáját virradatkor kezdték.

A régi időszámítás szerint reggel 6 órakor volt az első óra, a *Prima*.

Napközben háromszor jöttek össze rövid imaórára. Ezek a *Tertia* (‘harmadik’, ma 9 óra), a *Sexta* (‘hatodik’, ma déli 12 óra) és a *Nona* (‘kilencedik’, ma du. 3 óra).

Alkonyatkor *Ad vespas* (‘estére’) szóló zsoltárokat imádkozták.

Mielőtt aludni tértek, a *Completorium* (‘befejezés’) imája zárta a napot. Ahogy a próféta mondja: „Napjában hétszer mondom dicséretet neked” (Regula 16).

A szerzetesi imaórák rendszerét a székesegyházak, majd részben a plébániatemplomok is átvették. Ugyanis a szerzetesek különböző okok miatt részt vettek ezek életében, sőt nem egyszer a püspök a szerzetesek közül került ki. Így a Reggeli dicséretet és a Vecsernyét, még ha nagyon egyszerű formában is, a plébániatemplomokban is végezték. A székesegyházakban a püspök a káptalan tagjaival együtt imádkozta. A hanyatlás jele volt, amikor a közösségi végzés helyett a felszentelt személyek egyedül végezték, és a közös végzéshez szükséges szövegeket egyetlen könyvben, a Breviáriumban (lat. brevis = rövid) foglalták össze.

7.2. Az Imaórák liturgiája

A liturgikus mozgalom évtizedekig tartó munkája gyümölcsként fektette le az LK IV. fejezetében a zsolozsma megújításának alapjait. Majd hetévi munka után, 1970. Mindenszentek napján kiadott „Laudis canticum” kezdetű apostoli konstitúciójával hagyta jóvá a megújított zsolozsmát, a „*Liturgia Horarum*”-ot, az *Imaórák liturgiáját*. 1971-től folyamatosan jelentek meg az egyes kötetek. Magyar nyelven a hivatalos kiadás több ideiglenes kiadás után 1991-1993 között jelent meg. Ugyancsak kiadták az egy kötetes *Zsolozsmáskönyvet*, amely az Olvasmányos imaórán kívül mindent tartalmaz.

A zsolozsma éppúgy, mint más istentiszteleti cselekmény, közösségi jellegű. Ez elsősorban a Reggeli dicséretre és a Vecsernyére vonatkozik. A Napközi imaórák segítenek bennünket rövid időre Istenhez fordulni, míg a Befejező imaórában (Completorium) az Isten oltalmába helyezi magát az imádkozó. Az Olvasmányos imaóra a Szentírás és más lelki táplálékot nyújtó olvasmány alapján a lelki előrehaladást szolgálja.

Néhány fontos szempont a zsolozsma végzéséhez:

- a) az imádkozó Egyház *egységét* a Szentlélek hozza létre, aki minden megkereszteltben működik. Az ő erejében merjük mondani: „*Atyánk*” (Róm 8,15);
- b) A zsolozsma valójában dialógus. Az olvasmányokban, a zsolta-
rokban az Isten szól népéhez, a nép pedig az Írások ösztönzésére imájával, énekével válaszol. Ha valóban bekapcsolódik az imába, akkor ez számára kegyelmek forrása;
- c) A papi és szerzetesi közösségekben, de a plébánia templomokban is minél gyakrabban végezzék *közösen* a zsolozsma egy-egy ima-
óráját, sőt a családi életet is szenteljék meg a közös zsolozsma imával.
- d) Az egyes imaórák rendeltetése miatt kívánatos azokat a *megfelelő időben* végezni;
- e) Mindazok, akik a zsolozsma végzésére kötelezve vannak, örömmel kapcsolódjanak be az Istent dicsérők kórusába és imádkozzanak a rájuk bízott népért.

- f) Akik súlyos szembetegségük miatt a zsolozsmát nem tudják végezni, a főpásztor más imakötelezettséget írhat elő számukra (pl. rózsafüzér végzése);
- g) A megfelelő időben szent csendet is ajánlatos tartani, hogy ez hozzásegítsen a gyümölcsöző részvételhez;
- h) Ha lelkipásztori szempont indokolja, az egyes imaórákat misével is össze lehet kapcsolni.

Ajánlott irodalom

BARSI Balázs – DOBSZAY László, „*Íme, most fölme gyünk Jeruzsálembe*”. *Hitünk misztériumai a nagyheti liturgiában* (=Fons et Culmen 1.), Márton Áron, Budapest 2001.

BARSI Balázs – GÁL Ferenc, *Hozsannától Allelujáig. Bevezetés a Nagyhét misztériumaiba*, Márton Áron, Budapest 1992.

GRÜN, Anselm – Michael REEPEN, *A gyógyító egyházi év* (=Bencés Lelkiségi Füzetek 25.), Bencés, Pannonhalma 2000.

GRÜN, Anselm, *A zsolozsma és a belső imádság* (=Bencés Lelkiségi Füzetek 2.), Bencés, Pannonhalma 1994.

RADÓ Polikárp, *Az egyházi év*, Bencés, Pannonhalma 1998.

TÖRÖK József, Adoremus. *Az Egyház liturgiájának ismerete az egyházzenét művelő fiatalok részére*, Agapé-Ecclesia, Budapest 2000.

Vizsgakérdések

Alapvető kérdések (kielégítő megválaszolásuk feltétele az elégségesnek)

1. A liturgia fogalma
2. Melyik ünnepeknek van nyolcada?
3. A kántor adventi tudnivalói
4. Advent két időszaka
5. Advent különleges vasárnapjának jellegzetességei
6. Mit jelent az advent szó?
7. Karácsony miséi (nevük, jellegük)
8. Liturgikus tudnivalók karácsonyról
9. Karácsony ünnepköre (hat nap felsorolása)
10. Vízkereszt: az ünnep nevei, jelentésük
11. Gyertyaszentelő Boldogasszony (neve, ideje, tartalma, liturgiája)
12. Nagyböjt történe
13. Nagyböjt liturgikus tudnivalói az 5. vasárnapig (lit. szín, orgona, oltár, keresztek, misetételek, különleges napok, fegyelmi rendelkezések)
14. Virágvasárnap nagy processziója és a szentmise
15. Virágvasárnap kettős arca (mit ünneplünk ezen a napon)
16. Nagycsütörtök délelőtti miséje (hol, mikor, mit csinálnak)
17. Nagycsütörtök esti szentmiséje (két lényeges mozzanat, lit. színe, kántori tudnivalók a postcommunióig)
18. Nagycsütörtök este liturgiája a szentáldozás után
19. Nagypéntek liturgiájának három fő része, logikájuk
20. Nagypénteki igeliturgia (kezdete, evangélium, könyörgések)
21. Kereszthódolat menete, énekei
22. Húsvét vigíliája az őskeresztényeknél
23. Lucernárium és igeliturgia Húsvét vigíliáján
24. Keresztség, szentmise és körmenet Húsvét vigíliáján
25. Húsvét és előképe (ószövetségi ünnep, keresztény ünnep)

26. Húsvét ünnepének liturgikus tudnivalói (misételemek, gyertya, befejezés)
27. Húsvét nyolcada (neve, miséi, vége)
28. Húsvéti idő Pünkösdig, ünnepek, jelentésük
29. Az Úr ünnepei Pünkösd után (felsorolás: nevük, mikor ünnepeljük, mit ünneplünk, esetleges liturgiája, ill. sajátos énekei)
30. Szűz Mária ünnepei (felsorolás, mikor, mit ünneplünk)
31. A zsoltosma imaórái

Igényesebb kérdések

1. Melyik ünnepre készített fel eredetileg az advent?
2. Advent története
3. Advent sajátos hétköznapi miséje (névének jelentése, időpontja, eredeti miseszövege)
4. Egy eretnység és egy pogány kultusz, amely közrejátszott Karácsony kialakulásában
5. Karácsony miséinek kialakulása
6. Vízkereszt hármass megemlékezése
7. Gyertyaszentelő Boldogasszony története és két prófétája
8. Miért kezdődik szerdával a nagyböjt?
9. A negyvenes szám szentírási előfordulásai
10. A vezeklők útja hamvazószerdától nagycsütörtökig
11. A nagypénteki csonkamise keleti mintája
12. Nagypéntek olvasmánya
13. Nagyszombat liturgiájának menete
14. Húsvét helye a naptárban
15. Miért nincs nyolcada Pünkösdnek?
16. Ki a szerzője és hányadik századból való: *Lauda Sion* és *Adoro te devote*

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	1
1. AZ ÜDVÖSSÉG TÖRTÉNETÉTŐL A LITURGIKUS ÉVIG.....	1
1.1. AZ ÜDVÖSSÉG TÖRTÉNETÉNEK ESEMÉNYEI.....	1
1.2. A HÚSVÉTI MISZTÉRIUM HETI ÜNNEPLÉSE	2
1.3. A LITURGIKUS ÉV FOGALMA ÉS KIALAKULÁSA.....	3
2. A KARÁCSONYI IDŐSZAK.....	4
2.1. AZ ADVENT	4
2.2. A KARÁCSONYI IDŐ	6
2.2.1. <i>Karácsony.....</i>	6
2.2.2. <i>Karácsony nyolcadának jeles napjai.....</i>	7
2.2.3. <i>Vízkereszt – Urunk megjelenése – Epifánia.....</i>	8
2.2.4. <i>Gyertyaszentelő Boldogasszony – Urunk bemutatása – február 2.</i>	9
3. A HÚSVÉTI MISZTÉRIUM ÜNNEPLÉSE	10
3.1. A NAGYBŐJTI IDŐ	10
3.1.1. <i>Hamvazószerdától virágvasárnapig</i>	10
3.1.2. <i>Általános tudnivalók.....</i>	11
3.1.3. <i>Nagyböjt kiemelkedő napjai</i>	11
3.1.4. <i>Virágvasárnaptól nagycsütörtökig</i>	12
3.2. A HÚSVÉTI SZENT HÁROMNAP	13
3.2.1. <i>Nagycsütörtök.....</i>	14
3.2.2. <i>Nagypéntek.....</i>	15
3.2.3. <i>Nagyszombat</i>	18
3.2.4. <i>Húsvét vigiliája.....</i>	18
3.2.5. <i>Húsvét ünnepe</i>	21
3.3. A HÚSVÉTI IDŐ	22
3.3.1. <i>Húsvét nyolcada és a húsvéti idő.....</i>	23
3.3.2. <i>Urunk mennybemenetelének ünnepe – Áldozócsütörtök.....</i>	23
3.3.3. <i>Pünkösöd ünnepe.....</i>	24
4. AZ ÉVKÖZI IDŐ	24

5. ÜNNEPEK AZ ESZTENDŐ FOLYAMÁN.....	25
5.1. AZ ÚR ÜNNEPEI.....	25
5.1.1. <i>Szentháromság vasárnapja</i>	25
5.1.2. <i>Úrnapja, Krisztus szent Testének és Vérének ünnepe</i>	25
5.1.3. <i>Jézus Szentséges Szívének ünnepe</i>	26
5.1.4. <i>Krisztus Király ünnepe</i>	27
5.2. A BOLDOGSÁGOS SZŰZ ÜNNEPEI.....	27
5.2.1. <i>Szűz Mária, Isten anyja (jan. 1.)</i>	28
5.2.2. <i>Szűz Mária mennybevétele, Nagyboldogasszony (aug. 15)</i>	28
5.2.3. <i>Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya, Magyarország főpatrónája</i> <i>(okt. 8)</i>	28
5.2.4. <i>A Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatása (dec. 8)</i>	29
5.3. A SZENTEK ÜNNEPLÉSE.....	29
6. AZ ÜNNEPEK RANGJA.....	30
7. AZ IMAÓRÁK LITURGIÁJA.....	30
7.1. EREDETE ÉS TÖRTÉNETE.....	30
7.2. AZ IMAÓRÁK LITURGIÁJA.....	32
AJÁNLOTT IRODALOM.....	33
VIZSGAKÉRDÉSEK.....	34
TARTALOMJEGYZÉK.....	36